

mint minden más államban, ahol az államalkotó fajnak túlnyomó többsége van, a nemzetiségek pedig szórványokban laknak, egyformán mutatkozik. Kivétel ez alól a szabály alól csak ott lehet, ahol az államalkotó fajtától különböző nemzetiségek, nemcsak nyelvileg különböznek a többségtől, de vallási, társadalmi és gazdasági korlátok is erősen elválasztják őket. Magyarországon ilyen korlátok nincsenek.

Vallás tekintetében pl. a nagyobb számban megmaradt nemzetiségek, mint a németek és a tótok, éppen úgy megoszlanak a katolicizmus és a protestáns felekezetek között, mint maga a magyarság. A magyarságnak 64,1%-a tartozik a római katolikus egyházhoz, 22,5%-a református, 5,2%-a evangélikus. A németek közül 82% római katolikus és 14,2% evangélikus. A tótok már túlnyomóan evangélikusok, 60,9%-ban, köztük a római katolikusok aránya csak 36,8%. A németek és a tótok tehát jóval nagyobb százaléka evangélikus, mint a magyaroknak, mindamellett a magyarság többsége az evangélikusok között még így is elhatározóan nagy (75,2%). A legnagyobb vallás, a római katolikusok soraiban 91,1% a magyarság aránya, a görög katolikusok között már felmegy 96,9%-ra, a reformátusok között pedig éppen 99,6%-ra. Még a magyarságtól legidegenebb görög keleti vallásúak közt is relatív többségben van a magyarság (39%), a többi 61% megoszlik a románok (32,7%), szerbek (15,8%), bolgárok és még apróbb nemzetiségek közt. Az izraelita vallásúaknak 97,4%-a vallotta a magyar anyanyelvet, 2,2%-a pedig a németet. A német anyanyelvű zsidók száma 1920-tól 1930-ig több mint 10 ezerrel megfogyott, részben ez is magyarázza a németek számának jelentékeny csökkenését.

OLAY FERENC

Kisebbségi népoktatás

Budapest, 1935, Magyar Nemzeti Szövetség. 12–16.

Olay Ferenc, nemes, dr. (Budapest, 1887. március 3. – Budapest, 1936. augusztus 7.) kultúrpolitikus, közíró. A Budapesti egyetem jog- és államtudományi karán végzett, 1910-ben államtudományból doktorált. Ezt követően a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium népiskolai ügyosztályán dolgozott. Részt vett az I. világháborúban, 1918-ban huszárfőhadnagyként szerelt le. Visszatért a VKM-be, ahol az elnöki majd a művelődéspolitikai ügyosztályon szolgált, 1923-tól miniszteri osztálytanácsosi besorolásban. 1935-től miniszteri tanácsosként az egyetemi és külföldi tudományos kapcsolatok ügyosztályának (IV.) vezetője volt. Közben, 1931-ben magántanári címet kapott a szegedi egyetemen. Tagja volt a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsának, a Műemlékek Országos Bizottságának, illetve a Magyar Nemzeti Szövetség választmányának. Jelentős szakmai tevékenységet folytatott, a trianoni békeszerződés okozta kulturális károk feltárásában és közismertté tételében, az elcsatolt területek magyar

lakossága kulturális problémáinak megoldása érdekében. Mintegy 230 szakmai írása és 130 hírlapi cikke jelent meg, közöttük a Magyar kultúra válságos évei, 1918–1927 és A magyar kultúra kálváriája az elszakított területeken, 1918–1928 című könyv.

A Kisebbségi népoktatás című munka ismerteti azokat az intézkedéseket, amelyek korábban a dualizmus időszakában a magyar nemzetiségi népoktatásra vonatkoztak, és amelyek 1919 és 1934 között születtek, és azt igazolják, hogy a magyar kisebbségpolitika megfelel az európai elvárásoknak. Majd áttekinti a többi európai ország és az utódállamok kisebbségi oktatással kapcsolatos lépéseit.

Az összeomlás és a rákövetkező két forradalom után, a trianoni békeszerződést jóval megelőzve a kegyetlenül megcsonkított és sok sebből vérző Maradék-Magyarország az ezeréves létét alapjaiban fenyegető viszonyok ellenére is egyik legelső feladatának tekintette, hogy újból megerősítse, a változott világhelyzetnek megfelelően a lehetőség határáig kiterjessze a nemzeti kisebbségei egyenjogúságát is az iskolázás és különösen a népoktatás terén. A forradalmak után megalakult első polgári kormány (Friedrich István miniszterelnök vezetése alatt) már az 1919. év őszén a 4044/1919. M. E. számú sürgősségi rendelettel sietett az első kisebbségi intézkedést megtenni (12. és 13. §-ok). Ez a miniszterelnöki rendelet azonban csak keret-rendeletnek tekinthető, s ezt mihamarább a kisebbségek védelmének újabb jogi rendezése követte, amely a részletekig pontosan szabályozta a nemzeti kisebbségek jogait.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban élnek olyan magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek az élvezetéből és felhasználásából, amelyeket közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésben nevelési, vallási vagy jótékonyági célokra fordítanak. Az 1921. évi XXXIII. t. c.-be iktatott trianoni békeszerződésben a nemzeti kisebbségek védelmére vállalt kötelezettséget a III. rész, 6. címének 54–60. cikkei foglalják magukban, amelyekből közvetlen iskolai vonatkozásúak az 58–59. cikkek.

Az említett 58. cikk ötödik bekezdése szerint, „azok a magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi magyar állampolgárok. Nevezetesen: joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják, és vallásukat szabadon gyakorolhatják.” Az 59. cikk pedig ezeket mondja: „olyan városokban és kerületekben, ahol nem-magyar nyelvű állampolgárok jelentékenyszámban laknak Magyar Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily magyar állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a Magyar Kormány abban, hogy a magyar nyelv oktatását az említett iskolákban is kötelezővé tegye.”

A 4044/1919. M. E. számú sürgősségi rendeletnek kiegészítése a 209 494/1919. választás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet, amely a nemzeti kisebbségek nyelvének a

népoktatás terén a legteljesebb érvényesülést biztosítja, sőt kelleténél tovább is megy, mert a nem-magyar oktatási nyelv bevezetését a nem-magyar ajkú közösségekben kötelezővé teszi. Mivel ez a rendelkezés sok helyen ellenzésre talált, oly módosítása vált szükségessé, hogy a lakosságnak joga van az eddigi tanítási nyelvet megtartani. A trianoni békeszerződés kisebbségi kötelezettségeinek végrehajtását tárgyalja a 4800/1923. M. E. számú rendelet is, amely a kisebbségi jogok szabatos, kibúvók nélküli meghatározása, és nem általánosságban szabályoz, hanem a részletekbe hatolva intézkedik.

E rendelet az oktatásügyet illetően kimondja a szabad iskolaválasztási jogot, minden korlátozás nélkül. Községek, egyházak, egyesületek, magánosok szabadon állíthatnak és tarthatnak fenn iskolákat, ezekben az oktatás nyelvül lakosaik, hívőik, tagjaik, illetőleg a maguk anyanyelvét szabadon használhatják. Iskolájuktól a nyilvánossági jog nem tagadható meg és állami segélyezés szempontjából azonos elbírálás alá esnek a nem állami jellegű magyar tanítási nyelvű iskolákkal. Az állami és községi elemi iskolákban, ott ahol a lakosság többsége valamely nyelvi kisebbség, vagy ahol a kisebbségi tankötelesek száma legalább 40, az érdekeltek (szülők, helyi iskolai, vagy önkormányzati szervek) kívánságára az illető kisebbség anyanyelve egészben, vagy részben anyanyelvül alkalmazandó. A kormány gondoskodik a kisebbségi iskolák tanítóinak képzéséről. [...]

16. §. A nyelvi kisebbségekhez tartozó magyar állampolgárok nem korlátozhatók abban, hogy tanulmányaikat a törvényeknek megfelelő fajú, fokozatú és jellegű tanintézetek közül milyen tanítási nyelvű intézetben folytassák.
17. §. Az iskolafenntartás joga az ide vonatkozó törvényes rendelkezések szerint minden fokozaton megilletvén a községeket, az egyházakat, az erre a célra alakult egyesületeket és magánosokat, ezek az általuk fenntartott tanintézetekben az oktatás nyelvül, a magyar nyelv kötelező oktatására vonatkozó törvényes intézkedések sérelme nélkül – a községek e mellett a 18. §. korlátaiban belül – lakosaik, hívőik tagjaik, illetőleg a maguk anyanyelvét vagy az állam hivatalos nyelvét szabadon használhatják. Ilyen intézetektől, ha a törvényes intézkedéseknek mindenben megfelelnek, a nyilvánossági jog nem tagadható meg, azok az azonos fajú és fokozatú magyar tanítási nyelvű nem állami intézetekkel állami segélyezésük feltételei tekintetében is teljesen egyenlő elbánásban részesítendők.
18. §. Az állami és községi népoktatási intézetekben, ahol az egy és ugyanazon nyelvi kisebbségeket tartozó tankötelesek száma 40-et eléri, vagy ahol a magyar állampolgárok egy és ugyanazon nyelvi kisebbségekhez tartozó része a lakosság többségét teszi, a helyi iskolai vagy közigazgatási önkormányzati szervek, vagy a nyelvi kisebbségekhez tartozó 40 tanköteles gyermek szülőjének, gyámjának kívánságára az illető kisebbség anyanyelve (a magyar nyelv kötelező oktatására vonatkozó törvényes rendelkezések sérelme nélkül) megfelelő számú osztályban egészben, vagy részben tanítási nyelvül alkalmazandó.

A tanítás sikerének biztosítása szempontjából a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg fogja megállapítani, hogy ott, ahol az előző bekezdésben említett szervek, illetve a szülők kívánsága arra irányul, hogy a kisebbségi nyelv részben érvényesüljön, a tanításnál az előbb nevezett érdekelttség a tanítási nyelv szempontjából milyen típusú

iskolák között választhat. A kormány a felmerült szükséghez képest gondoskodik arról, hogy az általa kijelölendő polgári iskolákban és középiskolákban a nyelvi kisebbséghez tartozó tanulók számára a tanítás erre a célra létesített párhuzamos osztályokban egészen vagy részben a tanulók anyanyelvén történjék.

Ugyancsak megfelelő módon gondoskodik a kormány arról, hogy az ezen rendelkezések végrehajtására szükséges tanerők kellő számban kiképeztesse. Az ország területén élő nyelvi kisebbségek nyelve és irodalma számára legalább egy tudományegyetemen tanszéket kell fenntartani.

A végrehajtási utasítás népiskolai rendelkezéseinek szempontjából, az 1923. évi augusztus hó 24-én kelt 110 478/1923. VKM számú rendelet ezután még részletesebben szabályozta. Mindebből kitűnik, hogy a rendelkezések által a felekezeti iskolák régi joga az állami és községi iskolákra is kiterjesztett, mert az állam minden kérelem nélkül taníttatja az állami iskolákban a helyi többség anyanyelvét.

RÉZLER GYULA

A magyar gyári munkásság

In: Rézler Gyula (szerk.): Magyar gyári munkásság. Szociális helyzetkép.
Budapest, 1940, Magyar Közgazdasági Társaság. (7–47). 16–21.

Rézler Gyula (Miskolc, 1911. május 31. – Budapest, 2001. október 29.) szociológus. A budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen tanult, tagja volt az Eötvös Kollégiumnak. 1935-ben szerzett történelem–földrajz szakos tanári diplomát. 1938-ban Szegeden társadalomtörténetből, majd 1941-ben Pécsen államtudományokból doktórátust szerzett. 1938 és 1941 között munkatársa volt a Miniszterelnökség Gazdaságkutató osztályának 1943-ban alapítója és első igazgatója a Magyar Munkatudományi Intézetnek. Elsősorban munkás- és üzemszociológiai kutatásokkal foglalkozott. 1945 és 1948 között az Újjáépítési Minisztérium szaktanácsadója volt. 1948 novemberében Ausztriába emigrált, majd 1952-től az Egyesült Államokban élt. Egyetemi tanárként dolgozott New Yorkban, Chicagóban. Széleskörű szakmai tudását 1976-tól munkaügyi döntőbíróként kamatoztatta. Szakmai írásaiban a technikai fejlődés és az automatizálás munka világára gyakorolt következményeivel, illetve a munkaügyi viták rendezésének kérdéseivel foglalkozott. 1998-ban visszakapta korábban elvett magyar állampolgárságát és az MTA külső tagjává választották.

A magyar gyári munkásság című tanulmány bemutatja a nagyipari dolgozók társadalmának szerkezetét, tárgyalja a munkaidő és a munkabér alakulásának kérdését, kitekint a munkásság általános megélhetési viszonyaira, a gyári termelés hasznából és a nemzeti jövedelemből való részesedésére, áttekinti a munkásszervezeteket és a hivatalos, illetve magán munkásjóléti intézmények rendszerét.